

OBYWATEL W SĄDZIE

Materiał szkoleniowy przygotowany przez Krzysztofa Cieszkowskiego – członka Polskiego Stowarzyszenia Edukacji Prawnej - w ramach projektu realizowanego przez Ośrodek Rozwoju Edukacji „Edukacja prawna w podstawie programowej”

➤ **CEL ZAJĘĆ** - Po zakończonych zajęciach uczestnicy:

- (wiedza) będą wiedzieli:
 1. Jakie są podstawowe rodzaje spraw, które rozpatrywane są w sądach
 2. Jakie są rodzaje postępowań sądowych
 3. Jakie są rodzaje sądów i czym zajmują się poszczególne sądy
 4. Jakie są strony w postępowaniu sądowym oraz jakie są ich prawa i obowiązki
 5. W jakich sprawach wnosi się opłaty sądowe, ile wynoszą opłaty sądowe, kiedy można starać się o pomoc prawną z urzędu
- (umiejętność) będą umieli:
 1. Rozpoznać przed jakim sądem toczy się sprawa i co jest jej przedmiotem
 2. Jakie prawa mają w sądzie i jak mogą z nich korzystać
 3. Ustalić prawidłową opłatę sądową od danej sprawy
 4. Wypełnić wniosek o zwolnienie od kosztów lub uzyskanie pomocy prawnej z urzędu
- (wartości – cele wychowawcze) będą rozumieli, że:
 1. Sąd to wyjątkowe miejsce, w którym obowiązują określone reguły
 2. Są różne rodzaje sądów, które zajmują się różnymi rodzajami spraw
 3. Każda osoba na sali sądowej ma określoną rolę i dysponuje określonymi prawami, które trzeba znać i przestrzegać
 4. Postępowania sądowe co do zasady są płatne, jednakże strony mogą prosić sąd o zwolnienie od kosztów sądowych
 5. Gdy nie jesteśmy sobie w stanie poradzić ze sprawą, jest ona skomplikowana lub nie stać nas na profesjonalnego pełnomocnika możemy starać się o pomoc prawną z urzędu

➤ **METODY:**

- Mini wykład
- Burza mózgów
- Puzzle
- Mini-kazusy
- Kazusy

➤ **PLAN ZAJĘĆ**

- 1) Rodzaje spraw rozpoznawanych w sądach
- 2) Sądy i ich rodzaje
- 3) Osoby na sali sądowej
- 4) Opłaty sądowe oraz pomoc prawna z urzędu

SCHEMAT ZAJĘĆ

1. RODZAJE SPRAW ROZPOZNAWANYCH W SĄDACH

(CO) Ta aktywność ma na celu przybliżenie uczestnikom zajęć tego jakie są rodzaje postępowań sądowych i czym się od siebie różnią.

(PO CO) Aktywność ta pozwala rozróżnianie rodzajów postępowań sądowych, po to by określić jaka to sprawa i jakie przepisy postępowań się w niej stosuje.

(JAK) Mini-kazusy, mini-wykład.

Sąd jest wyjątkową instytucją, w której rozpoznawane są różne sprawy. Prawo reguluje prawie każdą dziedzinę naszego życia, dlatego też w sytuacji gdy dojdzie do naruszenia praw lub obowiązków, wcześniej czy później sprawa rozpoznawana jest przed sądami. Jednakże by móc usystematyzować pewne postępowania przed sądami zostały wprowadzone przepisy, które regulują tryby postępowań przed określonymi rodzajami sądów. By nie wnikać w szczegóły sprawy sądowe można podzielić na sprawy, w których rozpoznawane są kwestie cywilne, karne oraz administracyjne. Podział ten jest oczywiście podziałem uproszczonym, ale na tyle prawidłowym, że pozwala uzmysłowić uczestnikom podstawowe rodzaj spraw rozpoznawane przed sądami.

Odczytujemy na głos kilka przykładów sytuacji lub spraw z życia codziennego (mniej lub bardziej powszechnych) i prosimy uczestników by przyporządkowali je do odpowiednich rodzajów spraw (cywilna, karna lub administracyjna).

1. **Stwierdzenie nabycia spadku po zmarłym wujku** – sprawa cywilna
2. **Zakup nowego samochodu** – sprawa cywilna
3. **Dochodzenie alimentów od współmałżonka** – sprawa cywilna
4. **Uzyskiwanie świadczeń z Funduszu Alimentacyjnego** – sprawa administracyjna
5. **Kradzież torebki** – sprawa karna
6. **Uzyskanie pozwolenia na budowę domu** – sprawa administracyjna
7. **Wyznaczenie kuratora do pieczy nad spadkiem** – sprawa cywilna
8. **Uchylanie się od alimentów** – sprawa karna
9. **Zarejestrowanie spółki** – sprawa cywilna
10. **Wypas zwierząt w miejscu niedozwolonym** – sprawa karna
11. **Zmiana nazwiska** – sprawa administracyjna
12. **Wykorzystanie utworu muzycznego w reklamie** – prawo cywilne
13. **Zgoda na wydobywanie kopalin** – sprawa administracyjna
14. **Uchwał rady miejskiej w sprawie opłat za pobyt w żłobku** – sprawa administracyjna
15. **Ochrona danych osobowych** – sprawa administracyjna
16. **Opatentowanie wynalazku** – sprawa administracyjna
17. **Uiszczenie opłatku od towarów i usług** – sprawa administracyjna
18. **Niezgłoszenie faktu urodzenia dziecka** – sprawa karna
19. **Zbieranie grzybów w miejscu niedozwolonym** – sprawa karna
20. **Szczucie psem** – sprawa karna
21. **Utworzenie obwodu łowieckiego** – sprawa administracyjna
22. **Orzeczenie rozwodu** – sprawa cywilna
23. **Prowadzenie giełdy papierów wartościowych** – sprawa administracyjna
24. **Uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone** – sprawa cywilna
25. **Wydanie świadectwa pracy** – sprawa cywilna
26. **Uporczywe nie wpłacanie w terminie podatku** – sprawa karna
27. **Sprzedaż wyrobów alkoholowych bez zezwolenia** – sprawa karna
28. **Ukrywanie przed nabywcą towaru przeznaczonego na sprzedaż** – sprawa karna
29. **Odszkodowanie za zgubiony bagaż** – sprawa cywilna
30. **Ustalenie prawa do emerytury** – prawo cywilne

Jak widać wiele sytuacji życiowych regulowane jest przez prawo. Każda z dziedzin prawa odpowiada odpowiedniemu rodzajowi postępowań sądowych. Czasami przydzielenie danej sprawy do danego postępowania sądowego nie stwarza problemów, jednakże nie zawsze przyporządkowania są oczywiste.

W polskim prawie najważniejsze są w zasadzie trzy procedury: cywilna (regulowana przez przepisy kodeksu postępowania cywilnego), karna (regulowana przede wszystkim przez przepisy kodeksu postępowania karnego) oraz administracyjna i sądownoadministracyjna (regulowane odpowiednio przez przepisy kodeksu postępowania administracyjnego oraz przepisy ustawy o postępowaniu przed sądami administracyjnymi). Każde z postępowań rządzi się własnymi zasadami, gdyż wynika to z charakteru przepisów prawa materialnego. Dlatego też w zależności od rodzaju sprawy powinniśmy zapoznać się z odpowiednimi przepisami dotyczącymi postępowań w danej sprawie.

2. SĄDY I ICH RODZAJE

(CO) Celem tej aktywności jest zapoznanie uczestników zajęć z rodzajami sądów i ich podstawową strukturą.

(PO CO) By poznać do jakiego sądu można się zwrócić w poszczególnych rodzajach spraw.

(JAK) Burza mózgów, mini-wykład

Aktywność rozpoczynamy od przeprowadzenia burzy mózgów. Istotą burzy mózgów jest zaciekawienie uczestników i zaangażowanie ich do udziału w zajęciach. Zadajemy uczestnikom pytanie: Jakie znają rodzaje sądów i czym się one zajmują lub zajmowały?

Pozwalamy uczestnikom na swobodne wypowiedzianie się (bez zgłaszania się do głosu, nawet z przekrzykiwaniem). Prowadzący stara się zapisać na tablicy jak najwięcej haseł podawanych przez uczestników, np. „sądy karne”, „sądy pracy”, „sądy rejonowe”, „sądy kapturowe”, „sąd lustracyjny”, „sąd konstytucyjny”, „sąd federalny”, „sąd boży”, „sąd ostateczny”. Prowadzący nie dokonuje wstępnej selekcji haseł, ale zapisuje wszystko, co uczestnicy powiedzą, nawet jeśli jest to w oczywisty sposób niepoważne. Prowadzący nie komentuje podawanych haseł, by nie onieśmielać uczestników i nie zniechęcać ich do wypowiadania się.

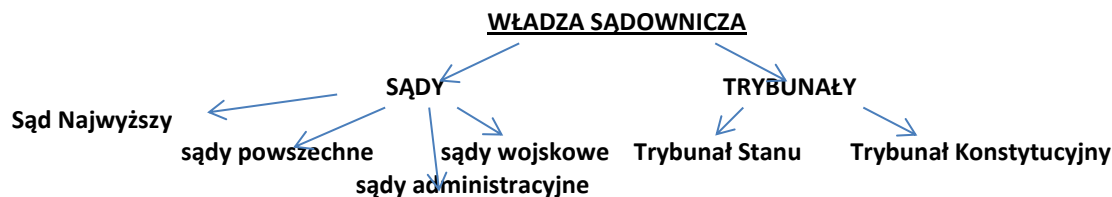
Gdy nowe pomysły uczestników są na wyczerpaniu, a uzyskane hasła są zbyt jednorodne, prowadzący może spróbować naprowadzić uczestników na wymienienie dodatkowych haseł, np. kierując ich uwagę na sprawy, jakimi zajmują się sądy (np. sprawy pracy, sprawy dotyczące pozwoleń na budowę, sprawy związane ze zbrodniami).

Po zakończeniu burzy mózgów prowadzący powinien mieć tablicę wypełnioną różnymi hasłami. Prowadzący dziękuje uczestnikom za pomysły. Teraz przystępują oni do udzielenia uczestnikom zajęć wyjaśnień na temat tego jak w Polsce zorganizowany jest wymiar sprawiedliwości.

Prowadzący przeprowadza mini-wykład:

RODZAJE SĄDÓW

Na tablicy lub wcześniej przygotowanej planszy przygotowujemy skrócony schemat tego jak według Konstytucji i ustawy wygląda struktura władzy sądowniczej w Polsce.

Zgodnie z art. 10 ust. 2 Konstytucji RP władzę sądowniczą sprawują sądy i trybunały.

W Polsce mamy dwa trybunały: **Trybunał Konstytucyjny** oraz **Trybunał Stanu**, które zajmują się szczególnymi rodzajami spraw.

TRYBUNAŁ KONSTYTUCYJNY – jego podstawowym zadaniem jest kontrolowanie czy akty niższego rzędu (np. ustawy lub rozporządzenia) są zgodne z aktami wyższego rzędu (Konstytucją, ratyfikowanymi umowami narodowymi lub ustawami). Ponadto Trybunał rozpatruje również skargi konstytucyjne, rozstrzyga spory kompetencyjne pomiędzy centralnymi konstytucyjnymi organami państwa, orzeka o zgodności z Konstytucją celów lub działalności partii politycznych, rozstrzyga także o przejściowej niemożności sprawowania urzędu przez Prezydenta oraz rozpatruje pytania prawne skierowane przez sądy.

TRYBUNAŁ STANU – rozpatruje sprawy dotyczące egzekwowania odpowiedzialności prezydenta, premiera, ministrów oraz najwyższych urzędników państwowych za naruszenie Konstytucji lub ustaw „w związku z zajmowanym stanowiskiem lub w zakresie ich urzędowania”.

Podział sądów (a w zasadzie wymiar sprawiedliwości) został uregulowany w art. 175 Konstytucji RP, który brzmi: „*Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe.*”

Ustrój sądów powszechnych został uregulowany w ustawie z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych. Zgodnie z art. 1 § 2 tej ustawy przyjmuje się, że sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości w zakresie, który nie należy do zadań sądów administracyjnych, sądów wojskowych oraz Sądu Najwyższego.

Organizacja sądów powszechnych:

SĄD APELACYJNY (11)

↑

SĄD OKRĘGOWY (45)

↑

SĄD REJONOWY (321)

Postępowanie przed tym sądami powszechnymi jest dwuinstancyjne. W zależności od sprawy sądem pierwszej instancji może być sąd rejonowy lub sąd okręgowy. W sytuacji gdy sprawa była rozpoznawana w pierwszej instancji przez sąd rejonowy, sądem drugiej instancji będzie sąd okręgowy, zaś jeżeli sprawa w zaczęła się w sądzie okręgowym jako sądzie pierwszej instancji to w drugiej instancji rozpoznaje ją sąd apelacyjny. Domyślnie wszystkie sprawy należą do właściwości Sądu Rejonowego jak sądu pierwszej instancji. Sądy Okręgowe są sądami pierwszej instancji tylko w poważniejszych sprawach (np. w postępowaniu cywilnym: w sprawach, gdzie wartość przedmiotu sporu przekracza 75 000 zł; w sprawach karnych: np. w sprawach o zbrodnie). Sądy apelacyjne nie są sądami pierwszej instancji, w bardzo wyjątkowych wypadkach mogą jednak być sądami I instancji.

W ramach danego sądu mogą być utworzone wydziały, które zajmują się poszczególnymi rodzajami spraw:

- 1) wydział cywilny,
- 2) wydział karny,
- 3) wydział rodzinny i nieletnich,
- 4) wydział pracy lub wydział pracy i ubezpieczeń społecznych,
- 5) wydział gospodarczy,
- 6) wydział ksiąg wieczystych,
- 7) wydział penitencyjny i nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń karnych,
- 8) wydział wizytacyjny,
- 9) wydziały zamiejscowe (zazwyczaj są to zamiejscowe wydziały z zakresu spraw od 1 do 6),

Ponadto **w ramach Sądu Okręgowego w Warszawie** wyjątkowo zostały utworzone trzy wydziały: pierwszy zajmuje się sprawami z zakresu ochrony konkurencji, regulacji energetyki, telekomunikacji i transportu kolejowego (sąd ochrony konkurencji i konsumentów), drugi sprawami rejestrowymi (np. rejestracje partii, funduszy inwestycyjnych i emerytalnych), zaś trzeci sprawami z zakresu ochrony wspólnotowych znaków

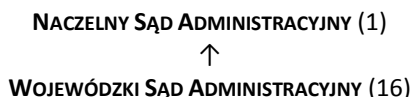
towarowych i wspólnotowych wzorów przemysłowych (sąd wspólnotowych znaków towarowych i wzorów przemysłowych).

Ustrój **sądów administracyjnych** został uregulowany w ustawie z dnia 25 lipca 2002 r. Prawo o ustroju sądów administracyjnych. Zgodnie z art. 1 § 1 tej ustawy „*Sądy administracyjne sprawują wymiar sprawiedliwości przez kontrolę działalności administracji publicznej oraz rozstrzyganie sporów kompetencyjnych i o właściwość między organami jednostek samorządu terytorialnego, samorządowymi kolegiatami odwoławczymi i między tymi organami a organami administracji rządowej.*”

Sądy administracyjnymi są **NACZELNY SĄD ADMINISTRACYJNY** oraz **WOJEWÓDZKIE SĄDY ADMINISTRACYJNE**. Podobnie jak w przypadku sądów powszechnych sądownictwo administracyjne jest dwuinstancyjne. Sądami pierwszej instancji są wojewódzkie sądy administracyjne, zaś sądem drugiej instancji jest Naczelny Sąd Administracyjny.

W ramach sądów administracyjnych tworzone są wydziały, które są tworzone na podstawie kryteriów rzeczowo-problemowych określających przedmiot spraw sądowniczo-administracyjnych.

Prowadzący rysuje na tablicy:

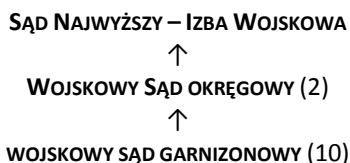

Ustrój **Sądu Najwyższego** został uregulowany w ustawie z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym. Zgodnie z art. 1 ustawy o Sądzie Najwyższym, zajmuje się on sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości poprzez zapewnienie w ramach nadzoru zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych i wojskowych przez rozpoznawanie kasacji oraz innych środków odwoławczych, podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne, rozstrzyganie innych spraw określonych w ustawach, a także zajmuje się rozpoznawaniem protestów wyborczych oraz stwierdzaniem ważności wyborów do Sejmu i Senatu oraz wyboru Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, ważności referendum ogólnokrajowego i referendum konstytucyjnego, rozpoznawaniem protestów wyborczych w wyborach do Parlamentu Europejskiego, opiniowaniem projektów ustaw i innych aktów normatywnych, na podstawie których orzekają i funkcjonują sądy, a także innych ustaw w zakresie, w którym uzna to za celowe i wykonywaniem innych czynności określonych w ustawach.

SĄD NAJWYŻSZY ma siedzibę w Warszawie i dzieli się na 4 izby: Cywilną, Karną, Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych oraz Wojskową. Izby dzielą się na wydziały tworzone na podstawie kryteriów terytorialnych i rzeczowo-problemowych.

Ustrój **sądów wojskowych** został uregulowany w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. Prawo o ustroju sądów wojskowych. Zgodnie z art. 1 tej ustawy „*Sądy wojskowe sprawują w Siłach Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych w zakresie przewidzianym w ustawach oraz orzekają w innych sprawach, jeżeli zostały one przekazane do ich właściwości odrębnymi ustawami.*”, a także w określonych przypadkach „*sprawują wymiar sprawiedliwości w sprawach karnych w stosunku do osób nie należących do Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*”

Sądownictwo wojskowe jest dwuinstancyjne. W pierwszej instancji orzekają **WOJSKOWE SĄDY GARNIZONOWE**, a od ich orzeczenie przysługuje odwołanie do **WOJSKOWYCH SĄDÓW OKRĘGOWYCH**, które również mogą być sądami pierwszej instancji. Od orzeczeń wojskowych sądów okręgowych przysługują środki odwoławcze do **SĄDU NAJWYŻSZEGO – IZBY WOJSKOWEJ**.

*Prowadzący może na koniec poinformować uczestników o istnieniu **Europejskiego Trybunału Praw Człowieka** (zajmuje się sprawami praw człowieka zapisanych w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i protokołach*

dotychczasowych do niej), **Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i Sądzie Pierwszej Instancji** (oba zajmują się sprawami z zakresu prawa wspólnotowego), a także o **Międzynarodowym Trybunale Sprawiedliwości** (rozstrzyga spory międzypaństwowe, wydaje opinie doradcze) i **Międzynarodowym Trybunale Karnym** (sądzi osoby oskarżane o popełnienie najcięższych zbrodni tj. ludobójstwo, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne oraz agresje).

Przedstawiony powyżej mini-wykład ma na celu przedstawienie jedynie podstawowych informacji na temat organizacji i kształtu wymiaru sprawiedliwości w Polsce. Dlatego też zostały pominięte szczegółowe kwestie, które nie są konieczne do poznania całej struktury wymiaru sprawiedliwości i jego funkcjonowania w oparciu o szczegółowe ustawy lub rozporządzenia.

3. OSOBY NA SALI SĄDOWEJ

(CO) Poznanie kto jaką rolę pełni na sali sądowej i w postępowaniu przed sądem.

(PO CO) Celem tej aktywności jest przekazanie uczestnikom, jakie osoby mogą pojawiać się na sali sądowej, by wiedziały w jakich rolach procesowych można występować oraz by zrozumiały, że w postępowaniu sądowym istnieją sformalizowane role.

(JAK) Puzzle

Aktywność tę przeprowadzamy w formie puzzli. Prowadzący dzieli uczestników na grupy po 2-4 osób i każdej grupie rozdaje:

- 1) jeden zestaw karteczek z rolami procesowymi,
- 2) jeden zestaw karteczek z cechami danej osoby.

Prowadzący prosi uczestników o przyporządkowanie cech do właściwych ról procesowych. Do jednej roli może być przyporządkowana więcej niż jedna karteczka.

ROLA PROCESOWA	CECHY
SĘDZIA	<ul style="list-style-type: none"> ✓ nosi togę z fioletowym żabotem ✓ siedzi za stołem sędziowskim ✓ wydaje wyroki, postanowienia lub zarządzenia ✓ zadaje pytania świadkom, biegłym i innym uczestnikom postępowania ✓ dba o porządek na sali sądowej ✓ może przeprowadzać różne dowody
ŁAWNIK	<ul style="list-style-type: none"> ✓ nosi togę z fioletowym żabotem ✓ siedzi za stołem sędziowskim ✓ wydaje wyroki ✓ może zadawać pytania świadkom, biegłym i innym uczestnikom postępowania ✓ uczestniczy tylko w określonych rodzajach spraw ✓ może przeprowadzać różne dowody ✓ nie musi mieć wykształcenia prawniczego
OSKARŻYCIEL PUBLICZNY	<ul style="list-style-type: none"> ✓ nosi togę z czerwonym żabotem ✓ jest przede wszystkim prokuratorem ✓ siedzi po prawej stronie sędziego ✓ może zadawać pytania świadkom, biegłym i innym uczestnikom postępowania ✓ odczytuje i popiera akt oskarżenia ✓ może prosić sąd o przeprowadzenie różnych dowodów ✓ może się odwołać od orzeczeń sądowych
OBROŃCA	<ul style="list-style-type: none"> ✓ nosi togę z zielonym żabotem ✓ siedzi po lewej stronie sędziego ✓ musi być adwokatem ✓ stara się o uniewinnienie lub łagodne ukaranie oskarżonego

ROLA PROCESOWA	CECHY
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ może działać z wyboru lub z urzędu, czyli na koszt państwa (jeśli sąd tak zdecyduje) ✓ może zadawać pytania świadkom, biegłym i innym uczestnikom postępowania ✓ może prosić o przeprowadzenie różnych dowodów ✓ może się odwołać od orzeczeń sądowych
POKRZYWDZONY (który nie jest oskarżycielem posiłkowym)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ jest ofiarą przestępstwa ✓ siedzi na widowni ✓ może zgłosić, że chce być oskarżycielem posiłkowym ✓ musi zeznawać zgodnie z prawdą i nie może odmówić (może odmówić, jeśli zeznaniami obciążyłby siebie lub osobę bliską)
OSKARŻONY	<ul style="list-style-type: none"> ✓ został oskarżony w akcie oskarżenia ✓ siedzi po lewej stronie sędziego ✓ może zatrudnić obrońcę albo bronić się sam ✓ może dostać obrońcę z urzędu (jeśli go nie stać na adwokata) ✓ może zadawać pytania świadkom, biegłym i innym uczestnikom postępowania ✓ może prosić sąd o przeprowadzenie różnych dowodów ✓ stara się o uniewinnienie lub łagodne ukaranie ✓ może odmówić składania wyjaśnień ✓ może się odwołać od orzeczeń sądowych
OSKARŻYCIEL POSIŁKOWY	<ul style="list-style-type: none"> ✓ jest ofiarą przestępstwa ✓ zgłosił, że chce być oskarżycielem posiłkowym ✓ siedzi po prawej stronie sędziego ✓ może zadawać pytania świadkom, biegłym i innym uczestnikom postępowania ✓ stara się o możliwie surowe ukaranie oskarżonego ✓ może zatrudnić pełnomocnika ✓ może poprosić sąd o przyznanie pełnomocnika z urzędu ✓ może prosić sąd o przeprowadzenie różnych dowodów ✓ może się odwołać od orzeczeń sądowych ✓ musi zeznawać zgodnie z prawdą i nie może odmówić (może odmówić, jeśli zeznaniami obciążyłby siebie lub osobę bliską)
PEŁNOMOCNIK OSKARŻYCIELA POSIŁKOWEGO	<ul style="list-style-type: none"> ✓ nosi togę z zielonym (adwokat) albo niebieskim (radca prawny) żabotem ✓ siedzi po prawej stronie sędziego ✓ może działać z wyboru lub z urzędu, czyli na koszt państwa (jeśli sąd tak zdecyduje) ✓ może zadawać pytania świadkom, biegłym i innym uczestnikom postępowania ✓ stara się o możliwie surowe ukaranie oskarżonego ✓ może prosić o przeprowadzenie różnych dowodów ✓ może się odwołać od orzeczeń sądowych
ŚWIADEK	<ul style="list-style-type: none"> ✓ siedzi na widowni ✓ musi zeznawać zgodnie z prawdą i nie może odmówić (może odmówić, jeśli zeznaniami obciążyłby siebie lub osobę bliską) ✓ przychodzi tylko na tę rozprawę, na której ma zeznawać ✓ swoją nieobecność musi usprawiedliwić ✓ może zostać ukarany karą porządkową
BIEGŁY	<ul style="list-style-type: none"> ✓ siedzi na widowni ✓ przychodzi tylko na tę rozprawę, na której ma zeznawać ✓ udziela informacji wymagających specjalnej wiedzy ✓ opracowuje pisemną lub ustną opinię ✓ może zostać ukarany karą porządkową
PROTOKOLANT	<ul style="list-style-type: none"> ✓ siedzi przy stole sędziowskim po lewej stronie

ROLA PROCESOWA	CECHY
	<ul style="list-style-type: none"> ✓ zapisuje w protokole to, co mu sędzia podyktuje ✓ wywołuje rozprawę ✓ zazwyczaj jest pracownikiem sądowym ✓ przygotowuje salę do rozprawy
POWÓD	<ul style="list-style-type: none"> ✓ siedzi po prawej stronie sędziego ✓ może zadawać pytania świadkom, biegłym i innym uczestnikom postępowania ✓ domaga się czegoś od pozwanego (np. zapłaty) ✓ może zatrudnić pełnomocnika albo działać samodzielnie ✓ może dostać pełnomocnika z urzędu (jeśli go nie stać) ✓ może prosić sąd o przeprowadzenie różnych dowodów ✓ może się odwołać od orzeczeń sądowych
PEŁNOMOCNIK POWODA	<ul style="list-style-type: none"> ✓ gdy jest profesjonalnym pełnomocnikiem nosi togę z zielonym (adwokat), niebieskim (radca prawny) lub szarym (radca Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa) żabotem ✓ siedzi po prawej stronie sędziego ✓ pomaga powodowi ✓ może działać z urzędu, czyli na koszt państwa (jeśli sąd tak zdecyduje) ✓ może zadawać pytania świadkom, biegłym i innym uczestnikom postępowania ✓ może prosić sąd o przeprowadzenie różnych dowodów ✓ może się odwołać od orzeczeń sądowych
POZWANY	<ul style="list-style-type: none"> ✓ siedzi po lewej stronie sędziego ✓ został wskazany przez powoda, który czegoś od niego się domaga (np. zapłaty) ✓ może zatrudnić pełnomocnika albo działać samodzielnie ✓ może dostać pełnomocnika z urzędu (jeśli go nie stać) ✓ może zadawać pytania świadkom, biegłym i innym uczestnikom postępowania ✓ może prosić sąd o przeprowadzenie różnych dowodów ✓ może się odwołać od orzeczeń sądowych
PEŁNOMOCNIK POZWANEGO	<ul style="list-style-type: none"> ✓ gdy jest profesjonalnym pełnomocnikiem nosi togę z zielonym (adwokat), niebieskim (radca prawny) lub szarym (radca Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa) żabotem ✓ siedzi po lewej stronie sędziego ✓ pomaga pozwanemu ✓ może działać z urzędu, czyli na koszt państwa (jeśli sąd tak zdecyduje) ✓ może zadawać pytania świadkom, biegłym i innym uczestnikom postępowania ✓ może prosić sąd o przeprowadzenie różnych dowodów ✓ może się odwołać od orzeczeń sądowych

Po tym, jak uczestnicy dokonają przyporządkowania ról procesowych do właściwych cech, prowadzący dokonuje sprawdzenia, np. poprzez poproszenie pojedynczych osób z poszczególnych zespołów 2-4 osobowych o podanie cech danej roli. Pozostali uczestnicy słuchają i mówią, czy się zgadzają.

4. OPŁATY SĄDOWE, ZWOLNIENIE OD KOSZTÓW SĄDOWYCH I POMOC PRAWNA Z URZĘDU

(CO) Zapoznanie uczestników z ogólnymi zasadami naliczania kosztów sądowych oraz z instytucją zwolnienia od kosztów sądowych i pomocą prawną z urzędu.

(PO CO) Aby uświadomić uczestnikom, że postępowania sądowe z zasady są odpłatne i tylko w wyjątkowych wypadkach strony mogą być zwolnione z ponoszenia kosztów sądowych. Ponadto strony postępowania mogą starać się o udzielenie pomocy prawnej przez państwo w ramach prowadzonego postępowania po spełnieniu określonych warunków.

(JAK) Mini-wykład, kazusy.

Prowadzący informuje uczestników, że wszczęcie i prowadzenie większości spraw karnych jest darmowe (koszty postępowania obciążają skazanego za przestępstwo i są mu wymierzane w wyroku), natomiast większość spraw cywilnych jest odpłatnych. Powód musi uiścić opłatę sądową, by sprawa w ogóle się mogła zacząć. W razie wygranej (w sprawach spornych) opłatę tę sąd zasądza od przegranego. Natomiast w razie przegranej uiszczona opłata przepada, a przegrany musi jeszcze zapłacić za koszty zastępstwa procesowego strony wygranej, która miała pełnomocnika.

Koszty zastępstwa procesowego oblicza się na podstawie dwóch rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. dotyczących opłat za czynności adwokackie lub za czynności radców prawnych.

Wysokość opłat sądowych, które trzeba uiszczać w sprawach cywilnych określa ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Zgodnie z przepisem § 2 ust. 1 rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 31 stycznia 2006 r. w sprawie sposobu uiszczania opłat sądowych w sprawach cywilnych, opłatę sądową uiszcza się w formie bezgotówkowej na rachunek bieżący dochodów właściwego sądu albo w formie wpłaty gotówkowej, bezpośrednio w kasie sądu lub w formie znaków opłaty sądowej o odpowiedniej wartości naklejonych na pierwszą stronę pisma procesowego, które wszczyna postępowanie. Maksymalna kwota opłaty sądowej jaka może być uiszczona za pomocą znaków sądowych wynosi 1 500 zł.

Aby uczestnicy poznali przykładowe wysokości opłat sądowych, można przeprowadzić rozwiązywanie mini-kazusów. Prowadzący rozdaje uczestnikom wyciąg z ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (poniżej) oraz wycina kazusy i losowo rozdaje po jednym dla każdego uczestnika. Następnie uczestnicy po kolei odczytują kazusy i podają, jaka ich zdaniem powinna być w danej sprawie opłata sądowa, wraz z podaniem podstawy prawnej.

KAZUSY:

Kazus nr 1

Jan chce wnieść do sądu pozew o zapłatę przeciwko Tomkowi. Kwota, którą ma Tomek zapłacić Janowi wynosi 30 000 zł. Ile będzie wynosić opłata sądowa od pozwu?

Odpowiedź: 1 500 zł (5% od 30 000 zł = 1 500 zł – art. 13 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 2

Tym razem Jan chce wnieść do sądu pozew o zapłatę przeciwko spółce Super Towar sp. z o.o. Jan dochodzi zwrotu 3 000 000 zł, które pożyczył spółce i ta mu ich nie zwróciła. Ile teraz będzie wynosić opłata sądowa od pozwu?

Odpowiedź: 1 000 000 zł (5% od 3 000 000 zł = 1 500 000 zł, ale maksymalna opłata sądowa wynosi 1 000 000 zł – art. 13 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 3

Alicja chce rozwieść się z Grzegorzem i dlatego skierowana do sądu pozew o rozwód, żądając orzeczenia rozwodu z winy Grzegorza. Ile będzie wynosić opłata sądowa w tej sprawie?

Odpowiedź: 600 zł (art. 26 ust. 1 pkt 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 4

Piotr złożył pozew o zapłatę 5 000 zł w postępowaniu uproszczonym. Ile będzie wynosić opłata sądowa od takiego pozwu?

Odpowiedź: 100 zł (art. 28 pkt 2 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 5

Andrzej chce by sąd stwierdził, że nabył on przez zasiedzenie własność działki rolnej, którą użytkował przez ponad 30 lat, a która to działka była własnością Pawła, jego sąsiada. Jaką opłatę będzie musiał wnieść Andrzej składając w sądzie wniosek o zasiedzenie?

Odpowiedź: 2 000 zł (art. 40 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 6

Alicja chce uzyskać odpis wyroku rozwodowego w sprawie przeciwko Grzegorzowi. Wyrok ma 3 strony. Jaką opłatę będzie musiała uiścić Alicja by móc uzyskać odpis wyroku rozwodowego?

Odpowiedź: 18 zł (3 x 6 zł = 18 zł - art. 77 ust. 1 pkt 2 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 7

Andrzej uzyskał postanowienie sądowe o tym, że nabył przez zasiedzenie własność działki rolnej, która należała do Pawła. Teraz chce wpisać się jako właściciel tej działki rolnej do księgi wieczystej tej nieruchomości? Jaką opłatę musi uiścić od takiego wniosku o wpis w księdze wieczystej?

Odpowiedź: 200 zł (art. 42 ust. 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 8

Gerwazy uważa, że nie jest ojcem Anieli, chce wystąpić z powództwem o zaprzeczenie ojcostwa? Jaką opłatę sądową będzie musiał uiścić od takiego pozwu?

Odpowiedź: 200 zł (art. 27 pkt 4 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 9

Gaweł jest sąsiadem Pawła, który obok niego. Pewnego dnia Gaweł zauważył, że płot dzielący ich nieruchomości został przesunięty na jego działkę o trzy metry do przodu. Poprosił Pawła by przesunął płot na poprzednie miejsce, lecz ten nie zareagował na jego prośbę. Gaweł chce wystąpić do sądu z żądaniem zaprzestania naruszania jego posiadania przez Pawła i przywrócenia stanu poprzedniego. Ile będzie wynosić opłata sądowa w tej sprawie?

Odpowiedź: 200 zł (art. 27 pkt 7 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 10

Borys uważa, że Super Express naruszył jego dobra osobiste, publikując bez jego zgody zdjęcia z jego imprezy urodzinowej. Borys chce wystąpić przeciwko wydawcy gazety z pozwem o naruszenie jego dóbr osobistych. Żąda zadośćuczynienia w kwocie 200 000 zł. Ile będzie wynosić opłata od takiego pozwu?

Odpowiedź: 600 zł (art. 26 ust. 1 pkt 3 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 11

Barbara uważa, że została niesłusznie zwolniona z pracy. Chce wystąpić do sądu z pozwem o przywrócenie jej do pracy. Jaką opłatę sądową będzie musiała uiścić od takiego pozwu?

Odpowiedź: 0 zł (art. 35 ust. 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 12

Agnieszka pożyczyła swojej sąsiadce Grażynie 2999 zł na zakup nowego komputera. Grażyna obiecała, że odda jej pieniądze w ciągu 3 miesięcy. Jednak po upływie tego terminu Grażyna nie oddała pieniędzy i poprosiła Agnieszkę o udzielenie jej kolejnych 3 miesięcy na spłatę. Agnieszka wyraziła zgodę, ale po upływie kolejnych 3 miesięcy straciła cierpliwość i chce pozwać Grażynę o zwrot pożyczonej jej kwoty. Ile będzie wynosić opłata od pozwu w tej sprawie?

Odpowiedź: 150 zł (5% od 2 999 zł = 149,95 zł, ale zaokrąglamy do pełnych złotych czyli 150 zł – art. 21 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 13

Teofil miał dwójkę dzieci Annę i Mariana. Jego żona już nie żyje. Pewnego dnia Teofil umarł, Anna i Marian chcą wystąpić do sądu z wnioskiem o stwierdzenie nabycia spadku po ojcu. Ile będzie wynosić opłata od takiego wniosku?

Odpowiedź: 50 zł (art. 49 ust. 1 pkt 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 14

Anna i Marian uzyskali już postanowienie, że nabyli spadek po swoim ojcu. Teraz chcą go podzielić po równo. Wspólnie ustalili, że wchodzący w skład spadku samochód i jacht o łącznej wartości 650 000 zł zatrzyma Marian. Poza tym zgodnie ustalili, że oszczędności ojca w kwocie 500 000 zł zatrzyma Anna. Przygotowali już wniosek o podział majątku spadkowego. Nie wiedzą tylko jaką muszą ponieść opłatę od takiego wniosku. Ile będzie wynosić opłata od ich zgodnego wniosku o podział majątku spadkowego?

Odpowiedź: 300 zł (art. 51 ust. 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Kazus nr 15

Artur i Łukasz są sąsiadami. Chcą rozgraniczyć swoje nieruchomości, ale ciągle mają wątpliwości co do tego czy rzeczywiście granica ustalona przez nich jest prawidłowa. Artur uważa, że jego nieruchomość była większa i płot który postawił Łukasz jest już na jego działce, z kolei Łukasz uważa że płot stoi na granicy. Artur postanowił wyjaśnić sprawę w sądzie. Jaką opłatę sądową będzie musiał uiścić w sprawie o rozgraniczenie?

Odpowiedź: 200 zł (art. 39 ust. 1 pkt 1 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych)

Wyciąg z ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 2005 roku Nr 167, poz. 1398 z późn. zm.)

Art. 13.

1. Opłatę stosunkową pobiera się w sprawach o prawa majątkowe; wynosi ona 5 % wartości przedmiotu sporu lub przedmiotu zaskarżenia, jednak nie mniej niż 30 złotych i nie więcej niż 100 000 złotych.

Art. 21.

Końcówkę opłaty zaokrągla się w górę do pełnego złotego.

Art. 26.

1. Opłatę stałą w kwocie 600 złotych pobiera się od pozwu o:

- 1) rozwód;
- 2) separację;
- 3) ochronę dóbr osobistych;
- 4) ochronę niemajątkowych praw autorskich;

Art. 27.

Opłatę stałą w kwocie 200 złotych pobiera się od pozwu w sprawie o:

- 1) ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa;
- 2) unieważnienie małżeństwa;
- 3) rozwiązanie przysposobienia;
- 4) zaprzeczenie ojcostwa lub macierzyństwa;
- 5) unieważnienie uznania dziecka;
- 6) ustanowienie przez sąd rozdzielności majątkowej;
- 7) naruszenie posiadania;
- 8) uchylenie uchwały organu spółdzielni;

- 8a)** stwierdzenie nieważności uchwały organu spółdzielni;
8b) ustalenie istnienia lub nieistnienia uchwały organu spółdzielni;

Art. 28.

W sprawie podlegającej rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym pobiera się opłatę stałą od pozwu, przy wartości przedmiotu sporu lub wartości przedmiotu umowy, a od apelacji, przy wartości przedmiotu zaskarżenia:

- 1)** do 2 000 złotych - 30 złotych;
- 2)** ponad 2 000 złotych do 5 000 złotych - 100 złotych;
- 3)** ponad 5 000 złotych do 7 500 złotych - 250 złotych;
- 4)** ponad 7 500 złotych - 300 złotych.

Art. 35.

1. W sprawach z zakresu prawa pracy pobiera się opłatę podstawową w kwocie 30 złotych wyłącznie od apelacji, zażalenia, skargi kasacyjnej i skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Jednakże w sprawach, w których wartość przedmiotu sporu przewyższa kwotę 50 000 złotych, pobiera się od wszystkich podlegających opłacie pism procesowych opłatę stosunkową.

Art. 39.

1. Opłatę stałą w kwocie 200 złotych pobiera się od wniosku o:

- 1)** ustanowienie drogi koniecznej;
- 2)** rozgraniczenie nieruchomości;
- 3)** stwierdzenie nabycia służebności gruntowej przez zasiedzenie.

Art. 40.

Opłatę stałą w kwocie 2 000 złotych pobiera się od wniosku o stwierdzenie nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie.

Art. 42.

1. Opłatę stałą w kwocie 200 złotych pobiera się od wniosku o wpis w księdze wieczystej własności, użytkowania wieczystego lub ograniczonego prawa rzeczowego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

2. Jeżeli wniosek dotyczy wpisu udziału w prawie, pobiera się część opłaty stałej proporcjonalną do wysokości udziału, nie mniej jednak niż 100 złotych.

3. Od wniosku o wpis w księdze wieczystej własności, użytkowania wieczystego lub spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu na podstawie dziedziczenia, zapisu lub działu spadku albo zniesienia współwłasności pobiera się jedną opłatę stałą w wysokości 150 złotych niezależnie od liczby udziałów w tych prawach.

Art. 49.

1. Opłatę stałą w kwocie 50 złotych pobiera się od wniosku o:

- 1)** stwierdzenie nabycia spadku;
- 2)** zabezpieczenie spadku;
- 3)** sporządzenie spisu inwentarza;
- 4)** odebranie oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku.

2. Jeżeli wnioski, o których mowa w ust. 1, są umieszczone w jednym piśmie lub we wniosku o dział spadku, opłatę pobiera się od każdego z nich odrębnie.

Art. 51.

1. Opłatę stałą w kwocie 500 złotych pobiera się od wniosku o dział spadku, a jeżeli zawiera on zgodny projekt działu spadku, pobiera się opłatę stałą w kwocie 300 złotych.

2. Opłatę stałą w kwocie 1 000 złotych pobiera się od wniosku o dział spadku połączony ze zniesieniem współwłasności, a jeżeli zawiera on zgodny projekt działu spadku i zniesienia współwłasności, pobiera się opłatę stałą w kwocie 600 złotych.

Art. 77.

1. Opłatę od wniosku o wydanie na podstawie akt:

- 1) poświadczonego odpisu, wypisu lub wyciągu,
 - 2) odpisu orzeczenia ze stwierdzeniem prawomocności,
 - 3) odpisu orzeczenia ze stwierdzeniem wykonalności,
 - 4) zaświadczenia
- pobiera się w kwocie 6 złotych za każdą rozpoczętą stronicę wydanego dokumentu.

Prowadzący informuje uczestników o tym, że można się także starać o zwolnienie z kosztów sądowych, co reguluje art. 102 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych.

Wyciąg z ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. z 2005 roku Nr 167, poz. 1398 z późn. zm.)

Art. 102.

1. Zwolnienia od kosztów sądowych może się domagać osoba fizyczna, jeżeli złoży oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ich ponieść bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny.
2. Do wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych powinno być dołączone oświadczenie obejmujące szczegółowe dane o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby ubiegającej się o zwolnienie od kosztów. Oświadczenie sporządza się według ustalonego wzoru. (...)
3. Sąd może odebrać od osoby ubiegającej się o zwolnienie od kosztów sądowych przyrzeczenie o treści: „Świadomy znaczenia mych słów i odpowiedzialności przed prawem zapewniam, że złożone przeze mnie oświadczenie o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania jest prawdziwe i rzetelne”. (...)

Treść artykułu można odczytać samemu lub wręczyć do odczytania po jednym ustępie uczestnikom.

Następnie prowadzący rozdaje uczestnikom egzemplarze „Oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby fizycznej ubiegającej się o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego” jako wzór i informuje ich, że takie formularze można otrzymać w każdym sądzie oraz na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości:

<http://bip.ms.gov.pl/pl/formularze/formularze-pism-procesowych-w-postepowaniu-cywilnym/>

Prowadzący może także poinformować uczestników o tym, że w postępowaniu cywilnym, tak jak w karnym, istnieje możliwość otrzymania pełnomocnika z urzędu, który na koszt państwa pomoże w prowadzeniu sprawy. Wystarczy do tego jedynie złożyć wniosek wraz z powyższym „Oświadczeniem ...”. Podstawę prawną stanowi art. 117 kodeksu postępowania cywilnego.

Wyciąg z ustawy z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. z 1964 roku Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)

Art. 117

- § 1. Strona zwolniona przez sąd od kosztów sądowych w całości lub części, może domagać się ustanowienia adwokata lub radcy prawnego.
- § 2. Osoba fizyczna, niezwolniona przez sąd od kosztów sądowych, może się domagać ustanowienia adwokata lub radcy prawnego, jeżeli złoży oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ponieść kosztów wynagrodzenia adwokata lub radcy prawnego bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. (...)
- § 4. Wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego strona zgłasza wraz z wnioskiem o zwolnienie od kosztów sądowych lub osobno, na piśmie lub ustnie do protokołu, w sądzie, w którym sprawa ma być wytoczona lub już się toczy. Osoba fizyczna, która nie ma miejsca zamieszkania w siedzibie tego sądu, może złożyć wniosek o ustanowienie adwokata lub radcy prawnego w sądzie rejonowym właściwym ze względu na miejsce swego zamieszkania, który niezwłocznie przesyła ten wniosek sądowi właściwemu.
- § 5. Sąd uwzględni wniosek, jeżeli udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie uzna za potrzebny.